

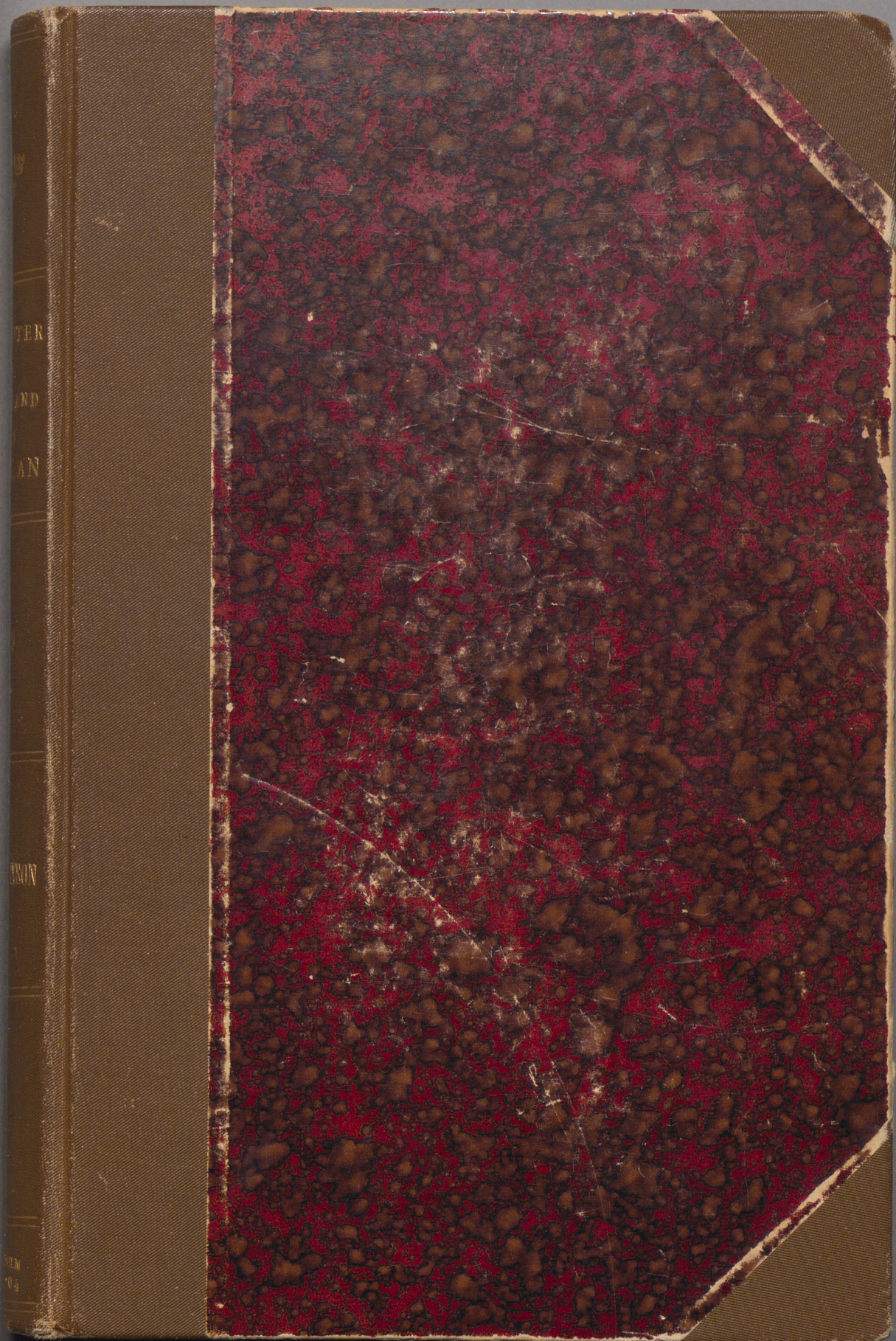
Friedrich Nietzsche : en värdesättning

Norström, Vitalis,

*55 A z Skrifter utg. i samband med
"Skolan"... N:o 3*

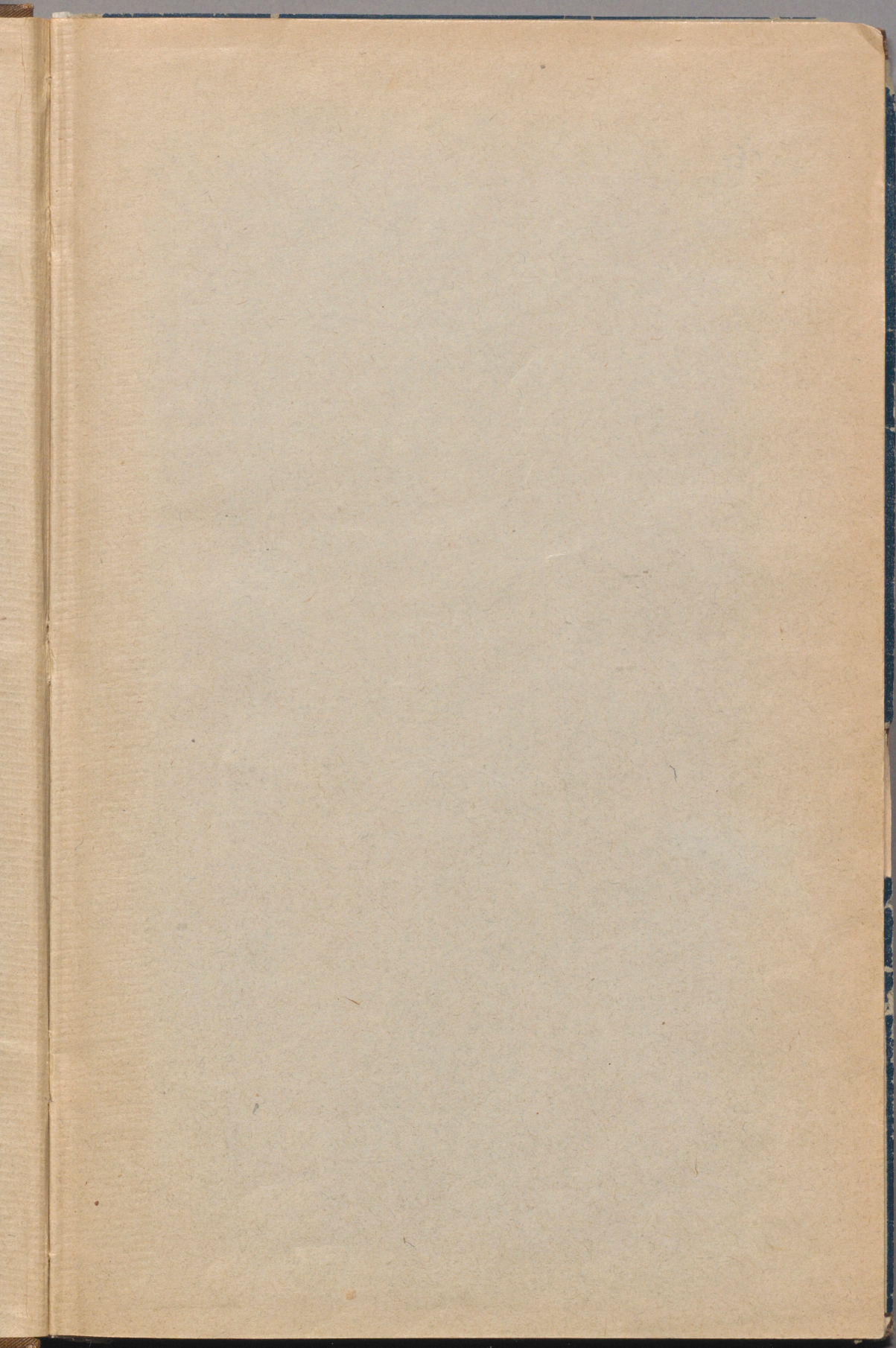

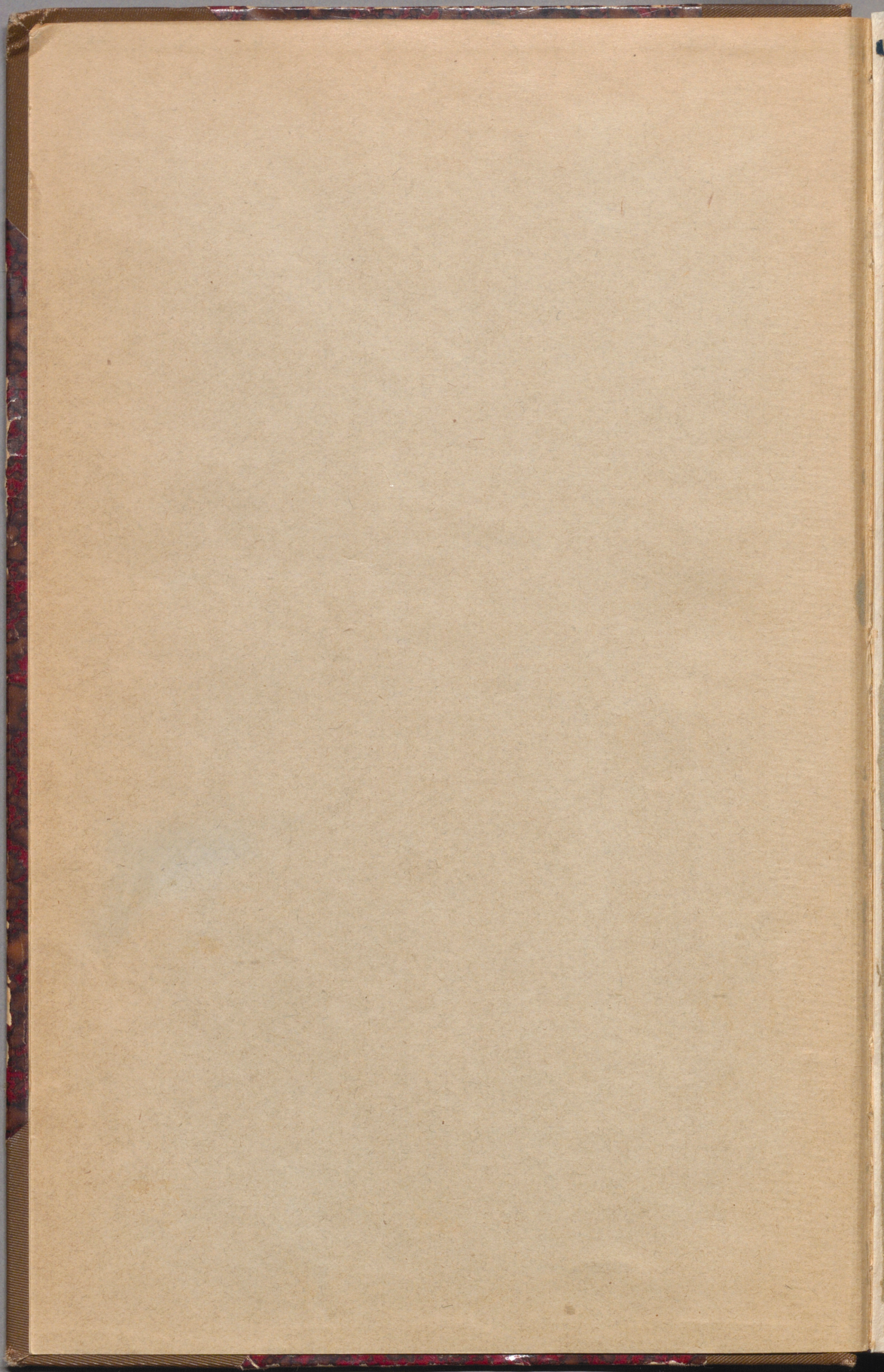
National Library
of Sweden

Kungl. Biblioteket
STOCKHOLM

*Polygr.
Saml.*

N:o 3.

FRIEDRICH NIETZSCHE

EN VÄRDESÄTTNING

AF

VITALIS NORSTRÖM,
Professor.

SKRIFTER
UTGIFNA I SAMBAND MED

Sko^{la}ns
TIDSKRIFT FÖR

FRÄMJANDE AF DE ALLMÄNNA LÄRO-
VERKENS TIDSENLIGA UTVECKLING

STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Pris 50 öre.

Anmälan.

SKOLAN.

Tidskrift för främjande af de allmänna läroverkens
tidsenliga utveckling.

Närmaste anledningen till denna tidskrifts framträdande är utgifvarens önskan att kunna i sin mån verka för det, som han anser vara första villkoret för läroverkets sunda utveckling, nämligen *de nedre skolstadiernas frigörelse från det tryck*, som f. n. hvilar på desamma från de högsta skolafdelningarna och som ytterst utgår från studentfordringarna. *En verklig ungdomsskola* göres oss behof, som gifver en naturlig och i sin art fullständig utbildning åt de unga, innan den i viss mån lärda utbildningen tager vid. Denna fordran har varit den, kring hvilken vännerna af läroverkets reform under sista tiden samlats, och den utgör en af hufvudtankarna i den motion af professor Ernst Carlson, som af riksdagen 1899 antogs och ledde till tillsättande af n. v. läroverkskommittéen. Den utgör ock själfva grundvalen för det yttrande i läroverksfrågan, som 1899 på uppdrag af chefen för Ecklesiastikdepartementet afgafs af herrar Höjer, Lindhagen och Boije. För denna reform önskar sålunda tidskriften att verka.

Men enligt utgifvarens mening är tiden för närvarande kommen för omfattande förbättringar ej blott af skolans organisation utan äfven af själfva undervisningen. Det finnes intet ämne, vare sig läroämne eller öfningsämne, som ej med afseende på behandlingen just nu är stadt i en rask utveckling: i religionsundervisningen framträder bemödandet att allt renare skilja religionens hufvudsak och väsende från bisak och oväsentligheter, modersmålet kräfver genom sina främsta representanter vid universiteten en själfständigare ställning särskildt i grammatiskt afseende, för svensk litteratur är intresset starkare än någonsin, och medan de nya undervisningsmetoderna i främmande lefvande språk gå segrande fram, ställas nya och allt större kraf äfven på undervisningen i latin och grekiska. Vi skulle så kunna fortsätta listan af ämnen, men hoppas att med afseende på dem alla genom den pedagogiska diskussion, som i vår tidskrift skall inledas, gifva bevis för vårt påståendes riktighet. Vore det förmätet att hoppas, att tiden vore kommen för *en enig sammanlutning kring vissa förbättringskraf för hvarje särskildt ämne?*

(Forts. å omslagets 3:e sida.)

SKRIFTER UTGIFNA I SAMBAND MED
"SKOLAN"

TIDSKRIFT FÖR FRÄMJANDE AF DE ALLMÄNNA LÄROVERKENS
TIDSENLIGA UTVECKLING

N:o 3.

FRIEDRICH NIETZSCHE

EN VÄRDESÄTTNING

AF

VITALIS NORSTRÖM,

Professor.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1901.

I.

Was gross ist am Menschen, das ist,
dass er eine Brücke und kein Zweck ist;
was geliebt werden kann am Menschen,
das ist, dass er ein *Übergang* und ein
Untergang ist.

ZARATHUSTRA.

Nietzsche säger på ett ställe (i »Fröhliche Wissenschaft») om sig själf: »Denna längtan och trängtan efter det sanna, verkliga, icke skenbara, vissa, huru förbittrad är jag icke därpå! Hvarför skall just *jag* förföljas af detta dystra och lidelsefulla motiv? Jag ville hvila ut, men jag får icke. Huru mycket är det ej, som lockar mig att dröja? Öfverallt finnas Armidas trädgårdar för mig: och just därför alltjämt nytt bittert lösslitande för mitt hjärta. Jag måste åter lyfta min fot, denna trötta, sargade fot, och emedan jag måste, så kastar jag ofta en blick af förbittring tillbaka på det skönaste, som icke kunde hålla mig fast, *just därför att* det icke förmådde det.» *Nu* behöfver han emellertid icke längre lyfta sin »trötta sargade fot», som stött emot gränsmuren. Men måhända får han lyfta en vinge?

Vår »bildade allmänhet» gör tvifvelsutänksamt anspråk på att känna Nietzsche, åtminstone vår »akademiskt bildade». Denne tänkare har ju på det mest lysande sätt sprängt likgiltighetens och obemärkthetens för en filosof i vår tid sjudubbla bommar med sina gnistrande aforismer, sin tropiska stil och sina himmelen och helvetet lika oförfäradt stormande paradoxer. *Honom själf* läser man nog tämligen sällan — redan de många banden

skrämman —, men hvem har ej otaliga gånger insupit dessa vild-
doftande, färgöfvermåttade, bevingade Nietzsche'ska ord i moderna
skriftalster, hvilka från denne genius söka fånga originala ljus-
och värmestrålar, som de själfva sakna. Att på detta sätt plocka
vildfågeln granna fjädrar för att därmed skylå sin egen torftig-
het röjer emellertid föga medvetande om hans verkliga, unika
och oförgätliga värde. Författaren af dessa rader tror på ett
sådant värde hos tänkaren, skriftställaren och människan Nietzsche,
och denna tro utgör villkoret för att dessa rader blifvit skrifna.
Han ser icke blott på den ojämförliga skärpan af hans dödande
stilett, på de dämoniskt sugande, mörkt svällande tankedjupen
hos honom, på lifskänslans infernaliska glöd och hvad helst du
vill, som bländar, sveder, berusar och förför, utan på något, som
trots honom själf icke är jenseits von Gut und Böse, utan
som skall stråla som ett oförliknligt värde, så länge det goda
tillika fasthållles såsom det *upphöjda, förnäma, adliga*. Nietzsche
är alldeles icke den från allt positivt godt innehåll kemiskt rena
formalintelligensen, under hvars glänsande yta blott döljer sig
en stinkande köttslighet, ej heller endast en lustgård mellan
våndkretsarna, där fantasien trampar på örmar och skorpioner,
då den vandrar fram mellan palmer och pisanger, han är ingen
blott öfverströmning af naturens ymnighetshorn, utan framtidens
historieforskare skola inordna hans namn bland tecknen, som
bådade den nya moraliska æran. Men visserligen har han skäl
till hvad han (i »Antichrist») säger: »Erst das Übermorgen gehört
mir.» Ty »länge måste den hänga som svårt oväder vid berget,
som en gång skall tända framtidens ljus». De filiströse rätt-
tänkarne, hos hvilka utvecklingstanken ännu blott är upptagen
som bildningssirat, men icke som blodelement, se kanske i den
sjuke tyske tänkaren mest blott ett märkvärdigt patologiskt
fenomen, i de anarkistiska hufvudena spökar han såsom det »röda
skenet», som visar, att den brand redan är tänd, där de »konven-
tionella» moraliska värdena enligt deras tro skola förtäras, men
för andra betyder han ett *tithål in i framtidens land*. Det
sorgliga är blott, att han själf gjort det så svårt för oss att se
hvilken han var, hvilket väl mest beror, icke på hans intellektuella
rörlighet, drifven ända till ledlöshet, hans vilda öfverspändhet,
som icke medger systematiskt arbete och hans oöfvervinneliga
drift att skymma undan tankelinjerna med diktarfantasiens snirklar

och rosetter, utan därpå, att *han nog för sig själf i mycket var en annan än den han verkligen var* och därför själf i många stycken är *sin sämste tolk*. (För öfrigt erkänner Zarathustra-Nietzsche själf, att »de nya taflorna blott äro halfskrifna».) För den lugna och djupa granskningen skall han dock snarare stå såsom den moderne stoikern än sofisten, i det han under *öfvermänniskans* bild för den slappa moderna europeiska genomsnittshjorden söker framställa »*den vises ideal*». Nietzsche tror sig lägga ett bärigare moraliskt fundament än det, hvarpå vi nu bygga, i det att han vidgar *lydnadskänslan till makt*känsla (»vilja till makt») och fattar pliktbudet såsom den enskildes intressen för maktutveckling. Detta med afseende på sedlighetens och kulturens *källa*. Med afseende på dess *mål* ledes han af en intensiv förnimmelse af det strängt kristna idealets outhärdliga begränsning (asketism) och af det humant-civilisatoriskas ohjälpliga försumpning (lifvets mekanisering). Otydligt, men omisskänneligt pekar han hän på ett rikare och manligare, på *det tredje rikets*. Det är blott munkarna och »bildningsfilistrarna», som icke se detta. Till verklig, om än icke tillräcklig ursäkt för denna blindhet länder — Nietzsche's egen, hvilken röjer sig i hans brist på historiskt sinne, då han, bländad af det nya ljus, som i tunna strålar silar mot honom, rasar mot det gamla, icke in-seende, huru förfärligt mörkret skulle ökas, om det stora ljuset släcktes för det lilla och att hvad vi behöfva är att lägga ljus till ljus, men att vi alls icke ha råd att blåsa ut något. Men så är det ju oftast. Utvecklingens ande aktar icke för rof att frångå sina verktyg ett öga, på det att de med det andra så mycket strängare må ha det mål i sikte, för hvars skull de egentligen äro till. Hos Nietzsche finnes blott oerhördt för mycket af en-sidighet och styggt, hänsynslöst nedtrampande af hvad som synes honom stå i vägen. Men är inte det ett modernt drag, att all öfverlägsen kraft så gärna vill bli hysterisk? När Nietzsche (i »Der Fall Wagner») säger om R. Wagner, att han »är en nevros», så kan detta visserligen i än högre grad tillämpas på honom själf, och han utgör en lysande bekräftelse på sitt eget yttrande om »upphofsmännen till verk» (»Menschliches, Allzumenschliches»), att, om en sådan går till yttersta gränsen för sin kraft, så upprör verket den betraktande och ängslar honom genom sin spänning. Blott en »Dreiviertelskraft» gör intryck af sundhet. Men öfver-

retningens obehag, som Nietzscheläsaren så rikligt erfar, får ingalunda bestämma totalintrycket.

Hvilket är då »totalintrycket»? Om jag skulle försöka uttrycka detta, utöfver hvad redan skett, så skulle jag vilja säga, att hittills i vår kultur undertryckta element hos Nietzsche våldsamt resa sina orm- och drakhufvuden ur tillvarons hemskaste afgrunder i namn af en sublim skönhet, som når öfver det gudomligas plan. Visst äro Nietzsches tankar ofta ormar och drakar, men »det onda är odödligt liksom det goda», det är ett evigt element i tillvaron och däri — i den vidsträckta betydelse han däråt ger — bor en urkraft och ett ursprungligt berättigande af den art, att det goda själf icke kan vara det förutan. Ingen from fantasi kan utmåla för sig ett öfverjordiskt tillstånd af idel godhet och salighet, utan att detta, just i och under färgläggningen, slår öfver i en tomhet och en mærg- och mustlöshet, som icke kunna uthärdas. Men rent af karrikatyrmissigt verkar de moderna »frihets»-apostlarnas på altruismkänslor och lifsmekanisering byggda »största möjliga lycka för största möjliga antal människor». Hör då Nietzsche! Huru litet veten I, ni omtyckte och godmodige, om människans lycka! Lycka och olycka äro tvillingar, som växa stora tillsammans eller också, såsom hos eder — små. I stället för att afskaffa lidandet vilja vi hellre göra det ännu större och svårare än det någonsin varit. Vælbefinnande, såsom ni fatta det, betyder ju för oss slutet. Ett tillstånd, som gör människan löjlig och föraktlig och kommer henne att önska sin undergång. Lidandet skall frambringas genom kultur: det stora lidandet. Blott genom en sådan kultur har hvarje steg i mänsklighetens upphöjelse tagits. Strid är bättre än frid. Den som vill lefva lycklig måste lefva på randen af en afgrund. Byggen edra städer invid kratern af Vesuv! Lefvandets stora förborgade konst ligger i att lefva farligt, o. s. v. Men Nietzsche håller icke detta lidande, som är lyckans tvilling, borta från umgängelse med det moraliskt onda. Tvärtom. I ett anlopp lössläpper han deras koppel till storm på alla hittills erkända lifsmål, som blott byggts på det goda. I denna sammankoppling ligger utan tvifvel åsiktens ohyggliga syndafall, men det hemska i hatet till det goda i vissa dess högsta gestalter (kristendomen!) får icke komma oss att glömma, att detta hat är uppvoxet ur en lefvande känsla af alla gifna historiska ideals

begränsning eller försumpning. Nietzsches filosofi är i nästan alla sina utförda formuleringar afskyvärd lögn, men till sin drifvande grund innehåller den ett komplement till de härskande liffsuppfattningarna, som dessa måste assimilera, om de vilja fortleva. Det är förunderligt, att människoanden kan rymma sådana motsatser! Men *hans* ande sprängdes ock därpå.

Till sitt innersta väsen är Nietzsches filosoferande *skönhetsdyrkan* under form af en glänsande kärlek till den på ett mera yttre sätt fattade oändligheten, hvaraf evigheten tydligen ock är en form. »Ich liebe dich, oh Ewigkeit!» (Zarathustra). Af denna yttre oändlighet utgör den adliga människokraften psykologisk återspeglning. Denna aristokratiska kraft är Nietzsches utgångspunkt vid behandlingen af de etiska och sociala problemen. Nietzsche vinner sin ståndpunkt i dessa frågor, icke genom fördjupning i det sedliga lifvets anda och innehåll, utan genom genial intuition af den sublimes människan, som har styrka att taga både sina öfvertygelser och sina handlingar fullständigt på eget ansvar och egen risk. »Konstnärsfilosofen» har en *titanisk* syn på människan. Den ideala människan är den absolut på sig själf hvilande och från sig själf utåt verkande, från all auktoritet radikalt frigjorda individualiteten. Det är den enskildes *farliga* flykt genom öde rymder och öfver mörka djup, som tjusar honom och fyller hans sinne med den sublimes skönhetsens svällande patos (»Pathos der Distanz»). Ingen förankringslina, ingen ballong, ingen båt, ingen hamn! Blott en oerhörd inre spännkraft och — omätliga vyer. Den titaniska synen på människolifvet går mildrad och dämpad igen i den speciellt *Prometheiska*, som vi så ofta möta hos de stora skalderna (Göthe!). Men den Prometheiska anden, om ock i sin mån gudatrotsande och mänskligt friboren, är dock intet annat än den änga, som drifver vår kulturs hjul. Den är den ädla, positiva humanitetens själ. Nietzsche är titan i en långt mera negativ mening och nöjer sig öfver hufvud icke med att vara titanisk, utan är *dämonisk* (diabolisk). Härutinnan röjer han en tydlig frändskap med de dämoniske andarna i konsten, Michel Angelo, Byron, C. J. L. Almquist, Heine, Ibsen — för att blott nämna några namn, som för tillfället tränga sig fram. Men Nietzsches »Pathos der Distanz» är så starkt, att han öfverträffar alla gamla rekord. Prometheus löser mänsklighetens fjättrar och frigör dess

kulturkrafter. Han grundar människornas religioner på deras sedliga behof och utvecklingsgrad och ser, på det moraliska området, i den fria mänskliga individualitetens *ja och amen* den enda sanktionen på alla sedliga bud. Men Mefisto utplånar gränslinjen mellan godt och ondt. Därhän har Nietzsche utan tvifvel gått och i den riktningen gått fram med större medveten kraft än någon jag känner. Men här är en distinktion alldeles nödvändig för att omdömet icke skall helt och hållet slinta. Har man en känsla af det andligas egenart och af den goda viljans obetingade värde, måste man märka den i själfva verket oöfverkomliga klyftan mellan Nietzsches vilda hat till lifsvärden, som icke släcka hans törst efter skönhet, andlig makt och obegränsad rymd, och den jordkrypande vinglösheten hos dessa trångbodda autoktoner, hvilka icke hafva plats hvarken för religiösa, filosofiska eller estetiska oändlighetsdrifter. Å ena sidan en allt fordrande kärlek till det ideala, hvilken blifvit besviken och därför i sina uttryck slår öfver i hat, å den andra det framtidsperspektiv, hvars quinta essentia är alla svintrynen i en och samma feta ho, å ena sidan intermundierna, å den andra en Prokrustessäng. Nietzsches så kallade hat till det goda är mindre detta, än ett nödrop efter ett lifsinnehåll, som icke erbjuder sig åt honom, det vill säga efter den enskildes förlossning från sin tomhet och befruktande med en öfverordnad andlighet, som är väsende, men icke sken. Hvem vågar innerst förebrå någon, att han icke varit föremål för en särskild nåd?

Man får icke låta bedraga sig af febersjuka öfverord och metaforer, ej heller af spott och hån eller skenbar och verklig lättfärdighet. Vi, som sätta vårt hopp till det kommande lifvet, troende på fullkomning och lyckliggörelse i ett »Jenseits», hafva allt skäl att erkänna Nietzsches närmare frändskap med oss än med våra verkliga vedersakare, dessa upp- och nedvända dogmatiker och ortodoxer, som af pur vetenskaplighet äro oförmögna att tro på och bekänna sig till ande och frihet och som skyla sin nakenhet med de billiga rester af idealt sinne, som de kalla *altruism*. I viljen oss till lifs, I autoktoner, »vederläggande» vår religion, vår metafysik och vår patriotism med eder »exakta vetenskap». Om eder vederläggning lönar det sig föga att tvista. Men ett kunna vi på förhand säga och därvid blifva: vårt känslö- och viljelif komma ni ej åt med edra erfarenheter och eder

matematik. Vi *vilja* hafva »metafysiska» drömmar, och — vi *hafva* dem. Vi *vilja* inrätta vår vandel och vår och eders värld, så långt vi nå, efter dessa drömmar, såsom ni kalla dem, och — vi *göra* det. Vi *vilja* vara edra motståndare, och — vi *bekämpa* eder. Vi skulle skämmas att vara stängda inom eders andliga horisont och att bekänna oss till edra yttersta kultursyften. På botten af de teoretiska meningsskiljaktigheterna ligga stridiga känslor och viljor. Den som gifvit skildringen af 'de sista människornas lycka' i förordet till »Zarathustra» och annorstädes är icke »munnen för edra öron». Icke den, som »sänder sin längtans pil bortom människan», icke den, hvars vilja sväller af en framtid, hvartill ingen annan brygga kan läggas än hans egen undergång.

»Ich liebe Den, dessen Seele übertoll ist, so dass er sich selber vergisst, und alle Dinge in ihm sind: so werden alle Dinge sein Untergang.»

»Ich liebe Den, der freien Geistes und freien Herzens ist: so ist das Kopf nur das Eingeweide seines Herzens, sein Herz aber treibt ihn zum Untergang.»

»Ich liebe Die, welche verkündigen, dass der Blitz kommt, und als Verkündiger zu Grunde gehn.»

»Geist ist das Leben, das selber ins Leben schneidet: an der eigenen Qual mehrt es sich das eigene Wissen, — wusstet Ihr das schon? Und des Geistes Glück ist dieses: gesalbt zu sein und durch Thränen geweiht zum Opferthier — wusstet Ihr das schon?»

Han är icke eders man, som säger:

»Ich liebe dich, oh Ewigkeit!»

Fyra äro andarnas höjder. Gudarnas Olymp. Taflornas Sinai. Förklaringsens Tabor. Sist framskymtar för vandraren Zarathustras odöpta berg. Men genomsnittsaltruismen (utilismen) håller icke till på berg, utan på klöfverfält. Nietzsche har ock ett ord om denna riktnings »Weideglück».

II.

Den psykologiska nyckeln till *problemet Nietzsche* är man gifvetvis benägen att söka i hans utvecklingsgång. Svårigheten

ligger väsentligen i att kunna förklara, huru sådana väldiga motsatser, som möta hos denne tänkare, kunna sambestå inom en och samma ande. Det enklaste vore ju, om man kunde lägga de motstridiga elementerna efter hvarandra i tidens riktning och visa, huru de efter hand utträngt hvarandra. I själfva verket plägar man ock, och det med all rätt, peka på trenne utvecklingskedan hos Nietzsche: en estetisk ungdomsperiod (romantisk pessimism, till 1876), då han under anslutning till Schopenhauer och Wagner ser livvets högsta värde i *konsten*; en öfvergångstid af intellektualistiska upplysningstendenser, då kunskapen om *sanningen* i positivistisk anda upphöjes öfver allt annat; en antikristlig period af *kraftnaturalism*, då den »herremoral» predikas, hvilken har till mål att framalstra »öfvermänniskan». Hufvudexponenten för första perioden skulle vara *Unzeitgemässe Betrachtungen* (1873—76), för den andra *Menschliches, Allzumenschliches* (1876—80), för den tredje *Also sprach Zarathustra* (1883—85), som på det hela är Nietzsches hufvudarbete och ett af den moderna litteraturens mest glänsande och djupa konstverk. Men denna historiska synpunkt får handteras med varsamhet, om den ej skall leda till ytlighet. Ty icke nog med att drag kunna urskiljas, gemensamma för alla tre perioderna och f. ö. bestående under alla omslag i stämning och öfvertygelse (»jag har öfverlevvat mig tvenne gånger»), nämligen känslan af en egenartad framtidskultur (det profetiska draget), böjelsen för paradoxer, det ohistoriska tänkesättet, den radikala individualismen och aristokratismen. Grundmotsatserna föreligga och bryta sig mot hvarandra *inom alla* utvecklingsfaser, om ock häftigare och våldsammare ju längre striden varar. De ligga väsentligen bredvid hvarandra, icke efter hvarandra. Men häri röjer sig icke den egentliga tragiken i Nietzsches utveckling, utan denna ligger däri, att kampens intensitet hos honom icke såsom hos andra lyckligare naturer stiger till ett visst maximum, hvarefter spänningen aftager och öfvergår i utjämning, utan alltjämt stegrar för att ända i obotligt vansinne. De elementer, som oförsonligt bekämpa hvarandra hos Nietzsche, äro ett ytterligt individualitets- och personlighetsmedvetande å ena sidan och tidens naturalism å den andra. I det hela segrar det förra, men den slagne motståndaren hämnas genom att *så* påtrycka segraren sin stämpel, att denne själf förvrides till karrikatyr och framgången slår öfver

i fiasco. Af det i hänförelsens ögonblick sig blottande nya kultur-idealet blir en smutsig blandning af godt och ondt — utan klara, rena linjer och utan makt att gripa personligheten på annat sätt än såsom dimmig aning och rusig stämning, af idealmänniskan blir öfvermänniskans »blonda bestie», hvars fot trampar på människolif och människolycka, och af sanningssökandet framgår såsom resultat: det finnes ingen sanning. En så vidunderligt energisk start mot tankens höjder och ett så förbittradt motstånd mot den framträngande från afgrundens sida har man väl sällan eller aldrig förr bevittnat. När man står som ett af medkänsla fattadt vittne till Nietzsches kamp, så gör man sig gång på gång den plågsamma frågan: »hvarför får han icke hjälp, hvarför får han aldrig ro»? Kanske därför, att han skulle med förlusten af förstånd och lif besegla sin strålande tro på makten af offret? Men då är det icke så litet af martyr hos denne antikrist.

Nietzsches bruk af orden »godt» och »ondt» är en ganska nyckfull lek utan uppdragande af fasta gränser och iakttagande af konsekvens. Detta bidrager ej litet till att skänka hans framställningar ett farligt och omoraliskt tyeke, liksom det ock förhjälpes hans »Umwerthung der Werthe» till dess ytterligt radikala prägel. Det »onda» får icke sin hufvudfärg af synd och last i den mening vi taga dessa ord, utan det betyder företrädesvis vissa affekter i motsats mot andra, hvilka utgöra det »goda». Nietzsche utgår därifrån, att den rådande moralen kräfver ett mildt och vänligt lynne, medlidsamhet och strängt herravälde öfver alla yttringar af hat, förakt, vrede, våldsamhet. Han har stirrat sig blind på evangeliets föreskrift: »I skolen icke motstå den som är ond, utan, om någon slår dig på den högra kinden; så vänd också den andra till honom», och ser i en sådan »negativ» sinnesriktning kristendomens kärna och väsende. Det är mot denna kardinalpunkt han riktar sin af harm sjudande kritik. I kristendomen ligger, menar han, ett *nej* till lifvet, mot hvilket han sätter sitt fulla *ja*. Om detta ja hörom följande glänsande, evighetsmättade strof:

»Schild der Nothwendigkeit!
Höchstes Gestirn des Seins!
— das kein Wunsch erreicht,
das kein Nein befleckt,

ewiges Ja des Seins,
 ewig bin ich dein Ja:
 denn ich liebe dich, oh Ewigkeit!»

I sin »Genealogie der Moral» söker han uppvisa de ursprungliga betydelseerna af de moraliska värdebegreppen, huru dessa betydelser blifvit omkastade och befästa såsom »förnuftets i språket förstenade grundvillfarelser», och mot denna omkastning riktar han sin »omvärdering». Omdömet »godt» härrör icke från dem, mot hvilka »godhet» blifvit visad! Tvärtom har det varit »de goda» själfva, d. v. s. de förnäma, mäktiga, högre ställda och högsinnade, hvilka först känt och fastslagit sig själfva och sitt handlingssätt såsom godt, d. v. s. såsom varande förstklassigt i motsats mot allt lågt, lågsinnadt, simpelt, pöbelaktigt. Af detta afståndets patos hafva de tagit sig rätten att skapa värden och utpräglade dem i namn. Hvad angick nyttan dem! Just i förhållande till ett sådant varmt, elementärt framvällande af rangbestämmande värdeomdömen är synpunkten af nytta så främmande och inadekvat som möjligt. Här har nämligen känslan nått fram till skarp motsats mot den låga värmegrad, som hvarje beräkande klokhet, hvarje nyttighetskalkyl förutsätter, och icke för en gång — såsom ett undantag — utan för alltid. Förnämheten och afståndets patos, den varaktiga och dominerande total- och grundkänslan af en högre härskande art i förhållande till en lägre art, till något »nedanför» — *det* är ursprunget till motsatsen »god» och »ond». I detta ursprung ligger, att ordet »godt» från början alldeles icke knöt sig till »osjälfviska» handlingar. Detta sker tvärtom först då, när de aristokratiska värdeomdömena begynna fördunklas: då tränger sig hela denna motsats »själfvisk» — »osjälfvisk» mer och mer in på det moraliska medvetandet. Då träder hjordinstinkten alltmera i förgrunden. Men länge dröjer det, innan denna instinkt helt och hållet blir herre öfver den moraliska värdesättningen. Vill man komma i rätta spåret, bör man följa den fingervisning, som de i de olika språken utpräglade beteckningarna för det goda i etymologiskt afseende gifva. Det visar sig, att de alla leda tillbaka på en och samma begreppsförvandling. Öfverallt ligger »förnäm», »ädel» i ståndsmening till grund. Därur har utvecklats sig »god» i betydelse af »andligt förnäm», »ädel», »högsint», hvilken utveck-

veckling alltid löper parallelt med utvecklingen: »simpel», »pöbelaktig», »dålig», »ond». Det politiska rangbegreppet ligger till grund för det moraliska värdebegreppet. Herrarna och maktinnehafvarna voro från början förnäma, sköna, goda, lyckliga, af gudarna älskade. Den behärskade massans hat till sina herrar har åstadkommit omvändningen af den aristokratiska värdesättningen, ur hvilken omvändning har framgått såsom resultat, att de elända, fattiga och på allt sätt vanlottade ensamt blifvit de goda och fromma, de, åt hvilka himmelriket är utlofvadt. Nietzsche talar om ett *slafuppror i moralen*, som har bakom sig en tvåtusenårig historia och som vi icke se, emedan den gått segrande ur striden. På botten af massans »ressentimentsmoral» ligga hat, afundsjuka och lidande. All förnäm moral utgår från ett triumferande *ja* till lifvet och sig själf, slafmoralen från ett *nej* till något utanför varande och främmande: och detta nej är dess skaparhandling. Dess aktion är i grunden reaktion. Å ena sidan inre harmoni, säkerhet och kraft, grundade på de reglerande instinkternas funktionskorrekthet, dessutom ett tappert lösgående på faror och fiender, svärmiska och plötsliga utbrott af vrede, kärlek, vördnad, tacksamhet, hämnd, med ett ord ett öfverskott af plastisk kraft. Å den andra slugt beräknande klokhet (»Geist»), osläckligt hat mot »de starke», medlidande med hvarandra, själfbehärskning, försiktighet, bestämmande af det goda blott såsom motsats till hvad man fruktar och hatar. Aristokrater och demokrater! Romare och judar!

Här hafva vi att fasthålla, att Nietzsches »Umwerthung der Werthe» i själfva verket icke betecknar något så alldeles radikalt nytt, utan snarare påminner om en välbekant äldre uppfattning. Nietzsches ståndpunkt i detta afseende smakar något af svärmeri för »naturtillståndet» och återför tanken på en gång till renässansen och Rousseau.

Redan genom dessa historiska anknytningar mildras Nietzsches brandrödhet något. Men än mer sker detta därigenom, att han aldrig någonsin afgjort sätter det moraliskt onda efter hela linjen i stället för det moraliskt goda, utan alltid hos detta senare med den största tänkbara energi fasthåller så att säga höjddimensionen. Det goda måste vara upphöjdt. »Noblesse» är dess devis och »noblesse oblige» i allra högsta grad hos Nietzsche. Ja, han går t. o. m. ända därhän, att han anser

»kärlek till sin fiende» vara möjlig endast hos den andlige aristokraten, om den öfver hufvud är möjlig på jorden. Därmed har han dock otvetydigt betecknat denna kärlek såsom förenlig med det goda, sådant han vill hafva det. Man äger därför alldeles ingen principiell rätt att stämpla Nietzsches »omvärdering af värdena» såsom omoralisk. Den bärande tanken i hela hans moralsystem är *kärleken till lifvet* såsom det sedliga handlandets enda tillräckliga grund, detta hans obetingade ja till det lif, hvilket icke får befläckas af något nej, men som — heller ingen önskan når. Den närmare betydelsen af hans uppfattning af det goda framgår af hans lära om »öfvermänniskan».

»Der Übermensch ist der Sinn der Erde.» — »Mein Leid und mein Mitleiden — was liegt daran! Trachte ich denn nach Glücke? Ich trachte nach meinem Werke!» (Zarathustra). — Om Nietzsches »öfvermänniska» gå många legender. Hon är snart vorden ett mynt, som går ur hand i hand, men hvars prägel genom bruket blifvit utnött och oläslig. För *Nietzsche själf* betydde öfvermänniskan för det första icke den grekiske tyrannen, som »kunde göra allt hvad han ville» och som ville begagna sin makt till att vältra sig i rikedom, utsväfningar och blodiga våldsgärningar af alla slag. Den på en gång andligt förnäme och sig själf offrande öfvermänniskan är ej af samma virke, som sofisternas ideal, hvilket just tyrannen var. Vi få icke glömma, att Nietzsche, i synnerhet i sina sista skrifter, här och hvar, men alltid med exalterad hänförelse apoteoserar lidandet, i hvilket afseende åtminstone han icke står Kristi moral fjärran. Öfvermänniskans betydelse får därför alldeles icke reduceras till att blott och bart vara en sund och stark njutningsmänniska, hvilken behärskar andra människor och yttre ting såsom medel för sitt njutningslif. Lika litet betyder hon *intelligensaristokrat*. Det är enligt Nietzsche just demokraterna, som hafva »Geist», medan den aristokratiska människan har den skapande viljan. »Vilja — så heter befriaren och glädjebbringaren». Öfvermänniskan är *viljearistokrat*.

Alla tecken tyda på, att en manligare och mera krigisk tidsålder stundar, hvilken framför allt åter bringar tapperheten till heders. Ty denna skall bana väg för en ännu högre, den, som lägger heroism i kunskapen och för krig för tankars och deras följdens skull. Därför kräfves f. n. såsom förberedelse tappra

människor, hvilka dock icke kunna komma af intet, och lika litet ur den nuvarande civilisationens och storstadsbildningens sand och gyttna. Människor, som förstå att lefva nöjda i ensamhet, under tystnad, beslutsamma människor, hvilka hålla ut med en undanskynd verksamhet. Dessa söka i alla ting det, som hos dem är att öfvervinna. De äro muntra, tåliga, enkla, förakta de stora fäfängligheterna, men hafva, af segrarens ädelmod, undseende med de små. Dessa äro människor med egna fester, egna arbetsdagar, egna sorgtider, vana vid och säkra i att befalla, men, när det gäller, lika beredda att lyda, i det ena som det andra lika stolta, alltid tjänande sin egen sak: människor, som älska faror, befruktande, lyckliga människor. Ty — hemligheten med ett lif, som gifver frukt och är rikt på njutning, ligger i att *lefva farligt*. Byggen edra städer invid Vesuv! Sänden edra skepp ut på utforskade haf! Lefven i krig med edra likar och eder själfva! Varen röfvere och eröfrare, medan ni ännu ej kunna vara härskare och ägare! Ändtligen skall det vaknande medvetandet utsträcka sin hand efter hvad detsamma tillkommer: det skall behärska och vilja äga.

Kulturframsteg kunna blott utgå från herremoralens företrädare. Blott de till kropp och själ friska, de stolta, starka, lyckliga, de äkta aristokraterna kunna en gång ur sig framalstra den högre människotypen. Denna typ kräfver med rätta offret af hekatomber af andra, hvilka för dess skull nedtryckas till ofullständiga människor, till slafvar och verktyg. I en kraftigare tid än denna, som gnager på sig själf med sitt tvifvel, skall den förlossande människan med den stora kärleken och det stora föraktet komma, den skapande andan, hvars ensamhet folket missuppfattar — såsom en flykt undan verkligheten, medan den i själfva verket betyder hennes försänkning och fördjupning i verkligheten, på det att hon en gång, åter framträdande i ljuset, må kunna genomföra förlossningen. Framtidens människa skall frigöra från alla föregående ideal och från allt, hvad därur framvuxit: från den stora ledan, från viljan till intet, från nihilismen. Hon är middagens och den stora afgörelsens klockslag, som åter gör viljan fri och återger åt jorden dess mål och åt människorna deras hopp. Hon är den antikrist och den antinihilist, som besegrar Gud och intet — och som en gång måste komma. Huru? Människan är en brygga och intet mål. Hon skall prisa

sig salig för sin middag och sin afton — såsom en väg till nya morgonrodnader. Människan är något, som måste öfvervinnas.

III.

I denna målning af öfvermänniskan går omisskänneligt den stoiske vise igen. Icke blott teckningens väldiga energimåttnad och vildsköna stolthet och trots utgöra likheter. Äfven mera objektivt markerade drag af gemensamhet falla lätt i ögonen, framför allt likheten mellan »den vise» och »öfvermänniskan» i deras respektive ställningar till »därarna» och »hjordmänniskorna», »die viel zu Viele», frändskapen mellan den affekterna våldsamt kufvande stoiska dygden och lidandets och farornas väg hos Nietzsche och bådads obetingadt villiga ja till den i spekulationens eld renade bilden af den stora allmodern naturen. Både stoikerna och Nietzsche kämpa med den öofvervinneliga svårigheten att i ett materialistiskt material utpräglade dragen af en öfvernaturlig och öfvermänsklig dygd. Ingendera sitter dock ohjälpligt fast i naturalismen. Icke Nietzsche. Det visar hans tankes våldsamma sugning och dragning mot ett allmänmänskligt framtidsmål, hvari sinnets adlighet utgör grunddraget, åt hvilket mål han är fullt villig att offra allt hvad han har att offra. »Hvad betyda mitt lidande och mitt medlidande? Vill jag då lycka? Nej, jag vill icke lycka, utan mitt verk!» Den som har allvar med ett sådant yttrande — och det hade Nietzsche — är icke innerst naturalist, han må sedan själf formulera sin ståndpunkt hur han vill, ty viljeriktningen är i sista hand bestämmande för världsåskådningen. Att han då icke fann ett annat material att bilda i än den råa leran? Detta må den förklara, som gitter. För mig står fast, att Nietzsche, trots sina förnekelser af själ, plikt och Gud, i sin syn på viljan förutsätter en själ, i sin öfvermänniska vill teckna ett sedligt ideal och i sin offerkänsla är mäktigt berörd af religionen. Nietzsches lott var den tänkande nutidsmänniskans vanliga: att slitas mellan viljans värden och vetenskapens så kallade sanningar. Men hos ingen har denna nutidstragik tillspetsat sig så, som hos honom. Intet under, att den så skulle göra hos det litterära Tysklands väldigaste ande under det nittonde århundradets senare hälft!

* * *

Jag vet, att min bild af Nietzsche, sådan den nu blifvit gifven, är ganska groft tillyxad och att den saknar de intima och individuella dragens finhet. Jag har heller icke syftat till finhet och konst, utan till sanning och kraft. Och att framställningen format sig till en »Ehrenrettung» är ock en gärd åt sanningen — från min synpunkt. För att nu möjligen få flera att gå med på den synpunkten, vill jag söka gifva ett lättare tillgängligt, emedan vanliga associationsbanor närmare liggande, men ock fritt omskrifvande uttryck för hvad jag anser vara den bestående kärnan i Nietzsches lifsåskådning. Utgångspunkten tager jag härvid i den moraliska driffjädern, hvilken enligt honom är »vilja till makt» och tillåter mig öfversätta denna fras med *inspiration af och entusiasm för det mänskliga lifvet, sådant detta i vår känsla omedelbart erfares*. Nietzsche vill bygga moralen på lifskänslans fullhet — i motsats mot den traditionella kristliga moralen, hvilken hvilar på lifskänslans försvagande i vissa väsentliga riktningar och som söker utfylla sitt minus af lifskänsla med vissa metafysiska åsikter eller öfvertygelser (»tro»). Sedligheten skall inspireras af lifvet själf.

Med min religiositet måste hängifvenheten och entusiasmen för mitt kall, *mitt speciella kall*, som min natur anvisar mig, åkerbrukarens, krigarens, handlandens, konstnärens, vetenskapsmannens, och kärleken till och välbefinnandet i min närvarande miljö vara förenliga. Det är icke endast fråga om trohet i och mot mitt kall, utan om lust och kärlek därtill. Det som är på andra sidan kan tänkas framgå endast ur ett harmoniskt samarbete mellan det närvarande lifvets krafter, det vill säga ur deras allsidiga utveckling. Himlen är icke en negation af en negation, utan tillvarons blomning. Det är tillvaro här och tillvaro där, lif här och lif där. Ett evighetslif kan man momentant lefva äfven här på jorden, och saligheten strömmar öfver oss från lifvets ymnighetshorn då och då äfven under »kampen för tillvaron». Hvarför då resa tillvaro mot tillvaro, lif mot lif, himmel mot jord? Väsendet är ett och detsamma, fastän formerna växla. Och du kan icke måla himmelen med andra färger än dem du har på din palett. Du äger blott en färgskala. Jag tror, att det icke gifves något djupare uttryck för människans vanmakt än detta, att hon icke med uppjudande af hela sin inspiration förmår ens föreställa

sig en tillvarelsform, hvilken hon på fullt allvar skulle kunna önska sig för alltid tillhöra. Det finnes intet fullt tillfredsställande ideal, intet som man kan på allvar *vilja* såsom det högsta och sista, utan alla sådana förskjuta sig oupphörligt i det blå. Den kristne är icke innerst inne nöjd ens med sin egen himmel. Det lönar sig därför icke att tala så stormodigt om sitt hoppas åskådliga bild och låta jorden helt försvinna i dess skugga. Hvarje ideal kräfver fantasiåskådning, men all sådan är danad af sönderbrutna sinnesbilder. Det gäller därför på det andliga området att icke lägga hufvudtonen på åskådningen, framtidslandet, riket, himlen. Utan den tonen skall läggas på den bärande och drifvande bildlösa kraften i vårt lif. Vi äro andliga eller oandliga efter arten af den känsla, som vibrerar i vårt hjärta och som styr våra handlingar. Men redan att nämna känslan vid namn är att förvanska henne. Visserligen finnes ett oslitligt band mellan känslans expansionskraft till verkamt lif och hoppets bilder, och visserligen kan man från ett bredt sinnligt målände hopp sluta tillbaka till sinnliga ursprungskrafter. Men »öfvermännisko»-bilden är för adligt och förnämt hållen och för — förtviflad och af tårar och blod vätt för att berättiga till ett sådant slut. Tvetydig är den och i många drag absolut förkastlig, men trots detta är den sådan, att den, på det hela taget, omöjligen kan innebära något lockande för en i grunden sinnlig och oandlig människa. Tvärtom. Därför träder icke detta »öfvermänniska» ideal i förgrunden för den, som söker efter väsendet i Nietzsches åskådning, utan motivkänslan gör det i stället. Och på den punkten har Nietzsche icke gripit fel, så vida han bör tolkas så, att framtidens moral föresväfvar honom såsom hvilande på en inre sammansmältning af kristliga motivationskrafter med antika, hvilka senare kristendomen hittills måst negera för att rätt öfverväldigande kunna framträda såsom det i förhållande till antiken *nya* lifsskedet. Jag menar, att Nietzsche i detta afseende står i segerns tecken.

Jag kan icke neka mig nöjet att avsluta denna min lilla Nietzschestudie med att hänvisa den intresserade till *Alois Riehls* synnerligen fina, själfulla essay »*Fr. Nietzsche, der Künstler und der Denker*» (i Frommanns samling af »filosofiens klassiker»), hvilken icke nog kan rekommenderas åt hvar och en, som känner sig behöfva en järnskodd staf att stödja sig på vid den farliga

vandringen i de Nietzscheska tankarnas alpvärld. Riehls teckning är försiktig, men likvisst rätt djupgående, kritisk, men inger sympati för teckningens föremål, helstöpt och fullständig, men inom ett ganska måttligt omfång samt desstom enkelt och elegant gjord. Det har gladt mig att — sedan ofvanstående blifvit skrifvet — (sidd. 80 ff.) läsa följande uttalande af Riehl om Nietzsches försök att omlägga grundvalarna till vår moral.

»Äfven den friaste pröfning af våra sedliga värdeomdömens underlag och berättigande innebär i och för sig en förtjänst. Pröfven eder moral! tillropar oss vårt intellektuella samvete: *är* det moral, så har det ingen fara. De nedärfda sedliga åskådningar, som icke kunna hålla stånd mot den mest beslutsamma kritik, kunna icke blifva ett med vårt jag, icke delar af vårt förnufts själflagstiftning. — Det lidelsefulla allvar och djup, hvarmed Nietzsche vänder sig till sedlighetens problem, borde redan detta hafva skyddat honom för att blifva tagen för en skeptiker i moralen, hvilken betviflar de sedliga lagarnas bindande kraft af lust att framträda såsom fritänkare och stor ande. Och ännu större oförmåga att skilja mellan andarna förråder den, som sammanställer honom med Fichtes ofrivillige parodist, författaren till boken: »der Einzige und sein Eigenthum» (»Max Stirner»), hvilket icke innebär något annat än att föra tillsammans skrifter af en nästan exempellös kraft i framställningen och en ödesdigert mäktig genialitet med ett litterärt kuriosum. Klassiskt bildade vilja till och med hafva upptäckt hans antika motstycke i sofistvännen Kallikles och dennes försvar (i Platos Gorgias) för den starkares rätt.» Härmed bör förenas Riehls yttrande sid. 91:

»Nietzsches värdeomdömen, hvilka vilja utpeka vägen till en »högre plikt, ett högre ansvar», visa sig i stränghet och hårdhet besläktade med Stoa's ande. Nietzsche har själf hänvisat på denna frändskap. »Må vi förblifva hårda, vi siste Stoiker!» utropar han i »Jenseits von Gut und Böse», och den stoiske vise är för honom sinnebildn af hans egen moral.

Slutligen anför jag från sid. 119 hos Riehl: »I Nietzsches tankekrets intager läran om öfvermänniskan religionsfilosofiens plats. — Nietzsche var en religiöst stämd natur; han ägde sinne för vördnad, och till och med hans ateism har religiös färg och lidelsefullhet. — — — — Med gudlösheten hos den »fulaste

människan», ateisten af låg sinnesriktning, har Nietzsches egen ateism ingenting gemensamt.»

Nietzsche var religiös utan att tro på Gud. Innerst kan detta blott betyda, att han kände ett djupt, men otillfredsställt religiöst behof. Utan tvifvel är i detta behof att söka utgångspunkten för hela hans tänkande — äfven i dess »omvärderingar» och förnekelser.

Anmälan.

(Forts. fr. omslagets 2:a sida.)

Det är ett utmärkande drag för den pedagogiska diskussionen i vårt land, åtminstone så vidt det gäller det talade ordet, att den förnämligast föres mellan äldre lärare. De yngre synas ej vänta tillbörlig och tillräcklig uppmärksamhet åt sina ord. Och dock borde det vara på annat sätt. De yngre lärarna stå i mera omedelbart förhållande till tidens nya riktningar och äga en lifligare känsla för det goda och berättigade i dessa. Om deras ord ej göra sig gällande, skola läroverken och undervisningen ovillkorligen stelna i former, som ej längre kunna anses lifsdugliga.

Kanske är en af anledningarna till det påpekade missförhållandet att söka däri, att man i den pedagogiska diskussionen vant sig att fordra systematisk fullständighet vid hvarje frågas behandling; en sådan systematisk fullständighet står nämligen oftast blott den äldre och erfarne till buds, under det att ett nytt uppslag ofta har en till det yttre ganska tillfällig och ofullständig karaktär. Vi skola därför alltid söka hålla klart för oss, att utvecklingen på undervisningens område såväl som på alla andra är *betingad lika mycket af rikedom på nya uppslag och enskilda observationer som af den systematiserande tankens till fullständighet syftande utredningar*, och skola räkna som en ära att för de förra likaväl som för de senare kunna bereda ett rum i vår tidskrift.

Men andra än viktigare anledningar till det ringa inflytande de yngre lärarne utöfva i den pedagogiska diskussionen finnas säkert, och *en af dem är otvifvelaktigt de yngre lärarnas osjälfständiga ställning*, grundad bl. a. i deras sena befordran. Med öfriga pedagogiska organ skola vi förena våra krafter att söka råda bot för detta och liknande missförhållanden.

ARTUR BENDIXSON.

Tidskriften »SKOLAN» utkommer under år 1901 med 8 häften om 2 ark, första häftet under januari månad, andra häftet i februari och minst ytterligare två under vårterminens lopp. Priset för årgång blir 3 kronor. Lösa häften säljas till 50 öre.

Prenumeration mottages i alla boklädor, på alla postanstalter samt direkt hos förläggaren

ALBERT BONNIER.

Anmälan.

I samband med tidskriften »Skolan» utkommer en serie smärre skrifter i frågor rörande undervisning och uppfostran samt i ämnen, som kunna sägas hafva betydelse för uppfattningen af vår tids allmänna skaplynne. Afsikten med denna skriftserie är att, utöfver den krets, till hvilken tidskriften i fråga själf kan nå, göra en något större allmänhet bekant med märkligare nyheter på undervisningens eller uppfostrans område, för så vidt de syfta till en omgestaltning af dessa. Därigenom hoppas vi i vår mån kunna bidraga till bildande af en allmän och upplyst opinion rörande den riktning, i hvilken våra läroverks och hela vårt undervisningsväsens utveckling bör gå.

Artur Bendixson.

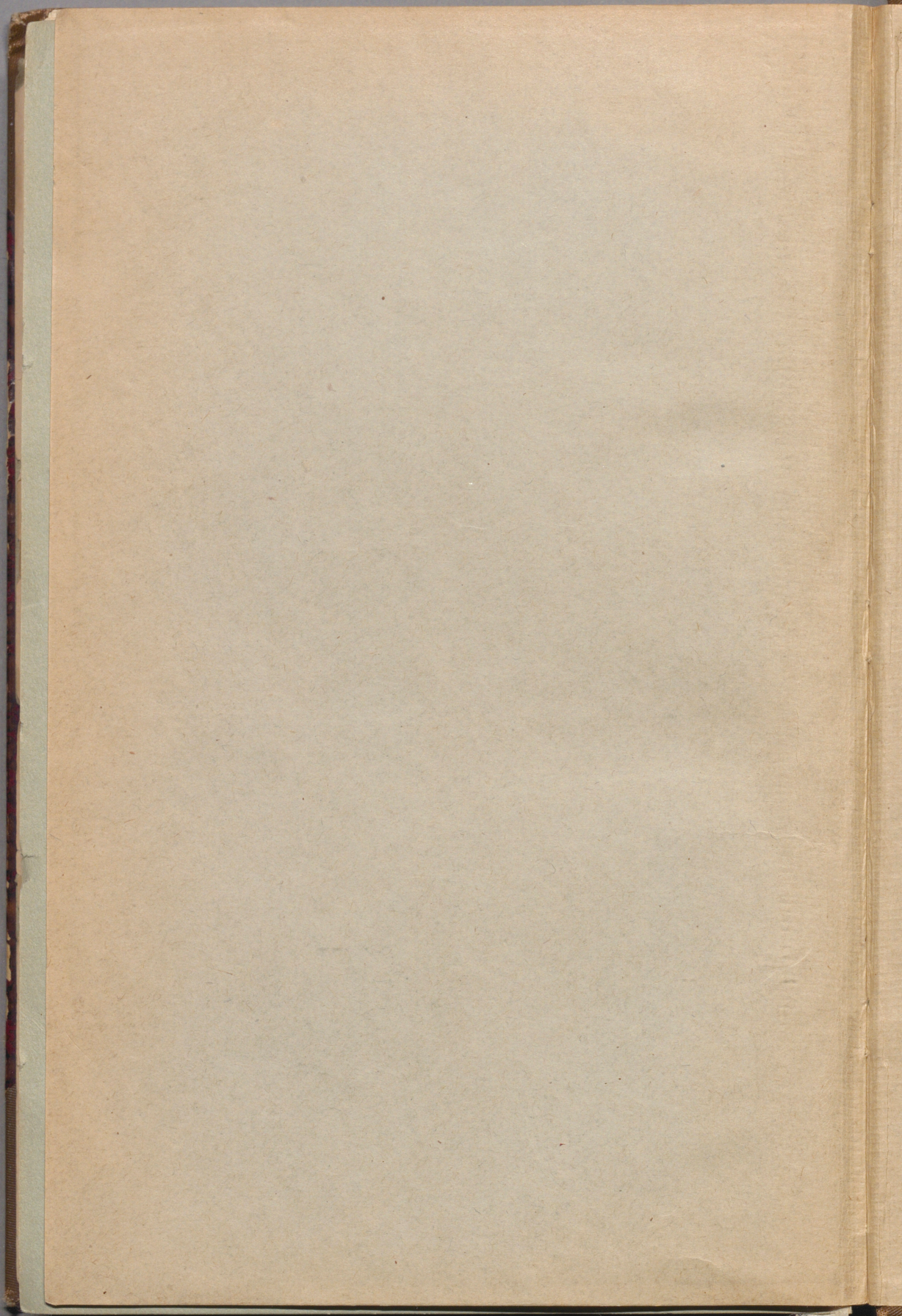
Af ofvannämnda

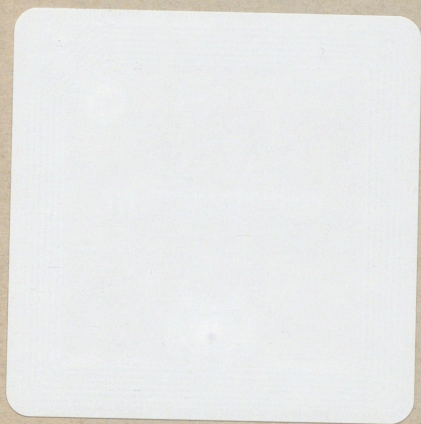
Smärre Skrifter

i frågor rörande undervisning och uppfostran
hafva följande tre häften samtidigt utkommit:

1. **Konsten att se och teckna** af *Albert Heim*. — **Nya metoder för teckningsundervisning** efter *J. Liberty Tadd*. Med 9 illustrationer. 75 öre.
  2. **Om kroppsöfningarna vid våra skolor och lärarnes ställning till dem** af *J. W. Åkermark*. 75 öre.
  3. **Friedrich Nietzsche**. En värdesättning af professor *Vitalis Norström*. 50 öre.
-

12

Kungl. biblioteket, Stockholm

50001

000 114 988